

HİNT DİNLERİNE GİRİŞ

(Hinduizm, Cayinizm, Budizm, Sihizm)

Fuat AYDIN

Eskiyei Yayınları: 111

HİNT DİNLERİNE GİRİŞ
(Hinduizm, Cayinizm, Budizm, Sihizm)

Fuat AYDIN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71
Sertifika No: 47479

1. Baskı: Aralık 2021

ISBN: 978-625-7673-24-2

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

HİNT DİNLERİNE GİRİŞ

(Hinduizm, Cayinizm, Budizm, Sihizm)

Fuat AYDIN

Ankara 2021

Prof. Dr. Fuat AYDIN

1965'te Gümüşhane Şiran'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini İstanbul'da tamamladı. 1987 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Dört yıl Ankara'da ve iki yıl İstanbul'da öğretmenlik yaptı. 1993 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne Dinler Tarihi araştırma görevlisi olarak girdi. 1994'te Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, *Ali b. Rabben et-Taberi ve er-Redd ale'n-Nasârâ* adlı tezle yüksek lisansını ve 2000 yılında aynı enstitüde *Pavlus ve Din Anlayışının Yansımaları* adlı çalışmasıyla doktorasını tamamladı. 2006 yılında doçent, 2011 yılında profesör oldu. Halen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Aşağıda zikredilenlerin yanı sıra, telif/tercüme kitap ve makaleleri vardır.

Pavlus Hıristiyanlığına Giriş, Eskiye Yayınları, Ankara 2011.

Batı İslam Algısının Arkeolojisi, Eskiye Yayınları, Ankara 2011.

Biruni ve Şehristani'nin İzinde Dinler Tarihi Yazıları, Eskiye Yayınları, Ankara 2012.

George Dumézil'den Dinler Tarihi Dersleri, Eskiye Yayınları, Ankara 2012.

Hint Dini Düşüncesinde İnsanın Özgürlük Arayışı, Eskiye Yayınları, Ankara 2013.

Emile Durkheim, *Dini Hayatın İlk Biçimleri*, Ataç Yayınları, İstanbul 2005, 3. Baskı: Eskiye Yayınları, Ankara 2018.

Talal Asad, *İntibar Eylemleri*, Eskiye Yayınları, Ankara 2012.

Dinler Tarihi İncelemelerinde Çağdaş Yaklaşımlar (1945'den Günümüze), (edt.) Eskiye Yayınları, Ankara 2013.

Bruce G. Trigger, *Arkeolojik Düşünce Tarihi*, Eskiye Yayınları, Ankara 2014.

Kur'an'daki Hanıfler ve Nasârâ Üzerine Araştırmalar, Eskiye Yayınları, Ankara 2016.

William Brede Kristensen, *Dinin Anlamı-Dini Eylemlerin Fenomenolojik Okunuşu*, Eskiye Yayınları, Ankara 2017.

Klasik Çin Düşüncesine Giriş, Eskiye Yayınları, Ankara 2018.

Osmanlı Dönemi Yahudilik Eleştirileri (15.-16. Yüzyıl), Eskiye Yayınları, Ankara 2020.

İbn Kemüne ve Tenkihü'l-Ebbâs li'l-Milâl-i Selâs Üzerine Araştırmalar, (Yasin Meral ve Fatıma Betül Taş'la birlikte), Eskiye Yayınları, Ankara 2020.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ----- 9

HİNDUİZM (SANATANA-DHARMA)

Giriş-----	15
1. Tarihsel Süreç-----	19
1.1. Vedalar Öncesi Dönem-----	20
1.2. Vedalar Dönemi (mö. yak.1500-300)-----	21
1.3. Klasik Hinduizm Dönemi (mö. 500-ms. 500)-----	24
1.4. Orta Çağ Hinduizmi (600-1800)-----	26
1.5. Yeni Hinduizm Dönemi (yk. 1800-1947)-----	30
2. Kurucu Şahsiyet-----	30
3. Kutsal Metinler-----	32
3.1. Şruti-----	33
3.1.1. <i>Riğ-veda</i> -----	35
3.1.2. <i>Sama-veda</i> -----	36
3.1.3. <i>Yacur-veda</i> -----	36
3.1.4. <i>Atharva-veda</i> -----	37
3.1.5. <i>Brahmanalar</i> -----	38
3.1.6. <i>Aranyakalar</i> -----	39
3.1.7. <i>Upanişadlar</i> -----	40
3.2. Smriti-----	41
3.2.1. Destanlar-----	41
3.2.1.1. <i>Ramayana</i> -----	42
3.2.1.2. <i>Mahabharata</i> -----	42
3.2.1.3. <i>Harivamşa</i> -----	43
3.3. Puranalar-----	44
3.4. Dharma-şastralar-----	45
3.4.1. <i>Manu Yasaları/Kanunnâmesi</i> -----	45
4. İnanç Esasları-----	46
4.1. Tanrı Anlayışı-----	47
4.2. Kast Anlayışı-----	48
4.2.1. Dokunulmazlar/Dalitler-----	50

4.3. Karma Anlayışı-----	51
4.4. Samsara (reenkarnasyon/sonsuz döngü) ve Mokşa (Kurtuluş) Anlayışı-----	52
4.4.1. Mokşa'ya Götüren Yollar -----	53
4.4.1.1. Cnana-marga (bilgi yolu)-----	53
4.4.1.2. Karma-marga (amel/eylem yolu)-----	54
4.4.1.3. Bhakti-marga (aşk/kendini tanıya adama yolu) --	54
5. İbadetleri-----	55
5.1. Evde Yapılan İbadetler-----	55
5.2. Mabette Yapılan İbadetler -----	57
5.3. Geçiş (Doğum, Erginleme ve Defin) Törenleri (Samskaralar)	58
6. Ölümden Sonraki Hayat -----	60
7. Hac (Yatra: Yolculuk) -----	60
8. Mezhepleri-----	61
8.1. Kadim Mezhepleri-----	61
8.1.1. Şivacılık-----	62
8.1.2. Vişnuculuk-----	63
8.1.3. Şakticilik-----	64
8.2. Modern Dini Akımları -----	65
8.2.1. Brahmo Samac (Brahma Cemiyeti) -----	65
8.2.2. Arya Samac (Ari/Seçkinler Cemiyeti) -----	66
8.2.3. Ramakrişna Misyonu ve Yeni Hinduizm -----	67
9. Hinduizm'in Diğer Dinlere ve İslam'a Bakışı -----	69
Hinduizm Sözlüğü-----	73
Hinduizm Kronolojisi-----	79

CAYİNİZM (CAYİN-DHARMA)

Giriş-----	83
1. Tarihsel Süreç-----	83
2. Kurucusu-----	86
3. Kutsal Kitapları -----	87
4. İnançları -----	89
4.1. Üç Mücevher (Triratna) -----	89
4.2. Karma ve Kurtuluş Anlayışı-----	90
4.3. Tanrı Anlayışı -----	91

5. Cayin Cemaati (Samga) -----	92
6. İbadetleri-----	94
7. Cayinist Bayramları -----	96
8. Cayinizm'de Hac-----	97
9. Cayinist Mezhepler -----	97
10. Cayinizm'in Diğer Dinlere Bakışı -----	99
Cayinizm Sözlüğü -----	101
Cayinizm Kronolojisi -----	103

BUDİZM

(BUDDHA-SASANA/DHARMA)

Giriş-----	107
1. Tarihsel Süreç-----	107
1.1. Hindistan Dışında Budizm -----	111
1.1.1. Güney Budizmi-----	111
1.1.2. Kuzey Budizmi -----	112
1.1.3. Doğu Budizmi-----	113
2. Kurucusu-----	115
2.1. Tarihsel Budha -----	115
2.2. Mitolojinin ve İnancın Buddhası-----	116
3. Kutsal Metinler -----	121
3.1. <i>Vinaya Pitaka</i> -----	123
3.2. <i>Sutta Pitaka</i> -----	124
3.3. <i>Abhidhamma-Pitaka</i> -----	124
4. İnanç Esasları -----	126
4.1. Buddha-----	126
4.2. Dharma -----	128
4.3. Sangha -----	131
5. Karma -----	132
6. Yeniden Doğum (bhava-cakra) ve Öte Dünya -----	133
7. Bağımlı Ortaya Çıkış (pratitya-samutpâda) -----	134
8. Nirvana -----	135
9. İbadetleri-----	136
9.1. Dışsal İbadet -----	137
9.1.1. Evde Yapılanlar-----	137
9.2. İçsel İbadet -----	139

10. Budizm’de Hac -----	140
11. Budist Bayramları -----	141
12. Budist Mezhepleri -----	141
12.1. Therevada/Hinayana -----	142
12.2. Mahayana -----	143
12.2.1. Vajrayana -----	144
13. Budizm’in Diğer Dinlere ve İslam’a Bakışı -----	144
Budizm Sözlüğü -----	147
Budizm Kronolojisi -----	151

SİHİZM (GURMAT)

Giriş -----	155
1. Tarihsel Süreç -----	155
2. Kurucusu -----	160
3. Kutsal Metinleri -----	161
4. İnanç Esasları -----	162
4.1. Tanrı Anlayışı -----	163
4.2. Karma Anlayışı -----	163
4.3. Kurtuluş Anlayışı -----	164
4.4. Sihizm’de Guru -----	165
5. İbadetleri -----	165
6. Geçiş Törenleri -----	166
6.1. Ad Verme Töreni (Naam Karan) -----	166
6.2. Evlilik Töreni (Anand Karaj) -----	167
6.3. Khalsa’ya Giriş Töreni (Amrit Sanskar) -----	168
6.4. Defin Töreni -----	169
7. Hac ve Bayramlar -----	169
8. Sih Mezhepleri -----	170
9. Sihizmin Diğer Dinlere ve İslam’a Bakışları -----	170
Sihizm Sözlüğü -----	173
Sihizm Kronolojisi -----	176
BİBLİYOGRAFYA -----	179
DİZİN -----	183

ÖN SÖZ

Hindistan dünyanın en eski (mö. 2000/4000) medeniyet havzalarından biri; Orta çağ boyunca, iki önemli ticaret yolundan birinin; Baharat Yolu'un ve coğrafi keşiflerin hedefi olan bölgedir. Bugün 1.4 milyona yakın nüfusuya Çin'den sonra dünyanın en büyük ikinci ülkesidir. Birincisi dünyanın yaşayan en eski dini/lerinden biri olan dört dinin ortaya çıktığı yerdir: Hinduzim, Cayinizm, Budizm ve Sihizm. Bunlardan Hinduizm inananların sayısı bakımından dünyada üçüncü, Budizm ise dördüncü sırada yer alır.

Batının Hindistan'ın inançları hakkındaki en eski kaynağı I. Selevkos'un Mauryan İmparatoru Chandragupta'ya elçi olaak gönderdiği İyonyalı Megasthenes'in (ö. mö. yk. 290) *Indica'sıdır*. Müslüman dünya ise, Hindistan hakkında, Harun Reşid'in veziri Yahya b. Halid el-Bermekî (ö. 805) tarafından gönderilen ismi bilinmeyen bir kişinin, Sind bölgesine dair hazırladığı raporla ilk kez akademik anlamda bilgi edinmeye başlar. İbn Nedim'in *Fihrist*'inde muhafaza ettiği bu bilgiler uzun müddet Hint inançları hakkında kaynak olmayı sürdürmüştür. İslam dünyasında kaleme alınan coğrafya ve tarih kitapları hakkında bilgi vermeye devam etseler de Hint inanç, gelenek ve görenekleriyle alakalı en sağlıklı bilgi; Bîrûnî'nin (ö. 1061?) ana kaynaklarından ve inananlarıyla yaptığı görüşmelerden elde ettiği bilgileri kullanarak kaleme aldığı *Tabkikü Mâ li'l-Hind¹*, *Âsâru'l-Bâkiye²* ve Hintle alakalı diğer kitaplarıdır. Bîrûnî sonrası daha çok peygamberlik meselesi bağlamında konu edinilen Berâhimenin kimliği tartışmaları dışında

¹ Bîrûnî, *Tabkikü Mâ li'l-Hind*, çev. Kıvameddin Burslan, yayına haz. ve notlandıran Ali İhsan Yitik (Ankara: Türk Tarih Kurum Yayınları,2015).

² Bîrûnî, *Maziden Kalanlar (Âsâru'l-Bâkiye)*, çev. D. Ahsen Batur (İstanbul: Selenga Yayınları, 2011).

Hint dinleri ve felsefesiyle alakalı en geniş bilgi, yazarı bilinmeyen ancak 17. yüzyılda Farsça olarak Hindistan'da yazıldığı ve müellifinin Müslüman olmadığı kabul edilen *Debistân-ı Mezâhib*³ adlı kitaptır.

Daha çok klasik metinlerde tekrarlanan Hintle ilgili bilgiler dışında Osmanlı coğrafyasında ona dair ilk bilgiler 1874 yılında yayımlanan Şemseddin Sami'nin *Esatir*'iyle⁴ başlar. Darülfunun'un Ulûm-ı Âliye Şubesi'ndeki târîh-i edyân derslerinin yayımlanmış hali olan kitaplardan Ahmed Mithat Efendi'nin *Tedris-i Tarih-i Edyan*'ında⁵ Hinduizm ve Budizm hakkında, Chantepie de la Saussaye'in *Manuel*'inden⁶ alınmış oldukça kapsamlı ve ayrıntılı bilgiler vardır. İstanbul Darülfunun'da yeniden açılan İlahiyat Fakültesinde, yirminci yüzyılın en önemli karşılaştırmalı Hint-Avrupa mitolojisi uzmanı olacak Dumezil'in verdiği Tarih-i Edyan Dersleri ve onların yayınlanmış halinde⁷ Hinduizm ve Budizm dinleri ve Hint felsefesi önemli bir yer tutar. Aynı zamanda Dumezil'in asistanlığını da yapan Ömer Hilmi Budda, iki cilt olarak düşündüğü dinler tarihi kitabının birinci cildinin çok önemli bir kısmını Hinduizm; Budizm ve Tibet, Çin ve Japon Budizmi'ne ayırır.

Ömer Rıza Doğrul⁸ ve Annemarie Schimmel'le⁹ başlayan ve günümüze kadar devam eden, ister ölü-yaşayan/isterse yal-

³ *Debistân-ı Mezâhib*, Keyhüsrev İfendiyyar (Tahran: Kitâbhâne/i Tahûri, 1943).

⁴ Şemseddin Sami b. Halid Fraşeri, *Esâtir* (İstanbul: Cep Kütphanesi, 1296/1879).

⁵ Ahmed Mithat Efendi, *Tedris-i Tarih-i Edyân*, üçüncü tabı (İstanbul: Hukuk Matbaası, 1330-32/1916)

⁶ Chantepie de la Saussaye, *Manuel d'Histoire des Religions*, Second Editin (Paris: Libraire Armand Colin, 1921)

⁷ Fuat Aydın-Feyza Betül Aydın, *George Dumezil'den Tarih-i Edyan Dersleri Tercümesi* (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2012).

⁸ Ömer Rıza Doğrul, *Yüzyüzündeki Dinler Tarihi* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1947).

nızca yaşayan dinleri hedeflesinler, kapsamlı dinler tarihi yazımında Hint dinlerinin vazgeçilmez bir yeri vardır.

Her ne kadar, Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Hindoloji bölümü, Hint edebiyatı ve tarihine -zaman zaman da dinlerine dair- dair çalışmalar yapıyor olsa da; ancak mesele İngiliz Doğu Hindistan şirketinin, on sekizinci yüzyılın sonunda, yönettiği yeri daha iyi tanımak amacıyla başlattığı Hinde dair oryantalist çalışmalar on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda meyvelerini verirken ondan iki yüzyıla yakın bir süre; Cemile Meriç'in Bayur'un üç ciltlik devasa *Hindistan Tarihi*'ne¹⁰ rağmen Hind'i bilmiyoruz¹¹ diye yakınmasından on altı yıl sonra Türkiye'de, bugün zikre değecek bir sayıya ulaşan Hint dinlerine dair çalışmalar (doktora, yüksek lisans tezleri, makaleler, çeviriler) yapılmaya başlanmış ve söz konusu dinlere dair bilgiler bugün gittikçe daha çok ulaşılır hale gelmiştir¹². Ancak Hint dinlerine dair herhangi bir çalışma, dört/altı bin

⁹ Annemarie Schimmel, *Dinler Tarihi* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1955).

¹⁰ Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, I-III (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1947).

¹¹ Cemil Meriç, *Bir Dünyanın Eşiğinde*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1976).

¹² Ali İhsan Yitik, *Hint Kökenli Dinlerde Karma İnanıcı ve Tenâsüh İnanıcyla İlişkisi* (İzmir: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992); Hammet Arslan, *Hint Dinlerinde Bir Arınma Yolu Olarak Yoga* (İzmir: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013); Cemil Kutlutürk, *Hinduizm'de Avatar İnanıcı* (Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014); Mehmet Masatlıoğlu, *Hinduizm'de Dharma Kavramı* (Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020); Hatice Çiçek Avcı, *Vedanta Sistemi Çerçevesinde Hinduizm'deki Mistik Unsurlar* (Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019). Burada zikredilenlerle birlikte, bir şekilde Hinduizm ve Budizm'le alakalı doktora sayısı on bir; yüksek lisans tez sayısı da otuzdur. Bunlara akademik olan diğer çalışmalar (kitap, makale) ve çeviriler de eklendiğinde Hint hakkında geçmişe nazaran, Hint dinleriyle ilgili önemli bir bilgi birikime sahip olduğumuz rahatlıkla söylenebilir.

yıllık bir geçmişi olan ve bugün hala yeni dini oluşumlarla canlılığını muhafaz eden, küreselleşmenin bir sonucu olarak da dünya dinleri haline gelen Hint dinlerini tüketme gibi bir iddiaya sahip olamayacağına göre, bu konuda yapılacak her çalışma ilgili literatüre az ya da çok bir katkı sağlayacaktır.

Bu tür bir katkıyı hedefleyen elinizdeki çalışma, daha önce Anadolu Üniversitesi, İlahiyat Ön Lisans Programı'ndaki Dinler Tarihi ders kitabı olarak hazırlanan *Yaşayan Dünya Dinleri* (2010) için kaleme alınmış olan "Hinduizm, Cayinizm, Budizm ve Sihizm" adlı bölümlerin gözden geçirilmiş, genişletilmiş; her bir dinin temel kavramlarını içeren kısa bir sözlük ve temel olaylarını içeren kronolojilerinin eklenmiş halinden oluşmaktadır. Bu dinlerin her biri, oluşumundan başlayarak bugüne kadar geçirdiği tarihsel süreci, kurucusu, inanç esasları, ibadetleri, geçiş törenleri, bayramları, mezhepleri ve diğer dinlere bakışı bağlamında ele alınmıştır. Bu konular işlenirken alanla alakalı temel metinlerin yanı sıra yeni yazılmış Türkçe ve ulaşabildiğimiz İngilizce kaynaklar gözden geçirilmiştir.

Bu çalışma öğrenciler için ders kitabı, genel için de Hint dinleri hakkında akademik bilgilerden beslenen ve -olabildiği kadar- kolay okunur bir kaynak olması hedeflendiğinden dipnotlarda yalnızca açıklama nitelikli bilgilere; yararlanılan kaynaklardan oluşan bibliyografyaya ise, kitabın sonunda yer verilmiştir.

Nihayetü'l-kelam olarak metni okuyan düzeltmeler yapan ve içerik hakkında önerilerde bulunan değerli meslektaşım Muhammed Ali Bağır'a ve kitabın okuyucusuna ulaşmasını sağlayan Eskiyei Yayınları adına Hüseyin Nazlıaydın'a teşekkür etmek isterim.

Fuat Aydın
Sakarya 2021